

EL DÉU DE BUSH

Fonaments teològics de la política de George W. Bush

Jaume Botey Vallès

1. SOCIOLOGIA: LA RELIGIOSITAT ALS ESTATS UNITS
2. HISTÒRIA I IDEOLOGIA DE LA NACIÓ. NAIXEMENT D'UNA TEOLOGIA POLÍTICA
3. LA QÜESTIÓ MORAL
4. EL DÉU DE BUSH
5. POSSIBILITAT D'UN DISCURS SOBRE DÉU DAVANT LES GRANS TRAGÈDIES

Jaume Botey i Vallès és professor d'Història a la Universitat Autònoma de Barcelona, col·laborador de Cristianisme i Justícia

Aquest títol pot semblar estrany. Però són també estranyes a l'Occident les contínues referències de George W. Bush a la Bíblia, a la religió, a Déu com a garantia pública de les seves decisions. A l'Occident, és inusual que un president confessi que ho és per exprés designi de Déu, que les sessions d'un Consell de Ministres comencin amb una estona de pregària o que el divendres a la tarda les oficines del govern tanquin a fi que els treballadors puguin assistir a sessions d'estudi de la Bíblia.

El discurs religiós, sempre present en la vida pública nord-americana malgrat la separació de poders establerta per la Constitució després de la independència el 1776, s'ha incrementat en els últims anys. I sovint, ha explicat el mateix president, aquest discurs ha estat la raó última de les decisions de l'actual administració republicana. Un discurs que connecta tant amb la tradició calvinista com amb la qüestió de les identitats i l'enfrontament entre cultures, el màxim exponent de la qual fou Samuel Huntington amb el "xoc de civilitzacions". Tant Huntington com el clàssic *El final de la història* de Fukuyama fonamenten les seves tesis indemostrables en una mena de categorització religiosa dels pobles, ètnies i cultures en funció del model occidental i nord-americà, al qual es considera que s'han d'assemblar totes les cultures.

Heus aquí tres textos:

— "He escoltat una crida. Sé que Déu vol que em presenti a les eleccions presidencials" [Bush al telepredicador James Robinson, el 1998].

— "Ha estat una desgràcia nacional. Ha estat un acte de guerra. La llibertat i la democràcia han estat atacades [...]. El terrorisme contra el nostre país no quedarà impune. Els qui han comès aquestes accions i els qui les protegeixen, pagaran un preu molt alt pel que han fet [...]. La guerra que ens espera és una lluita monumental entre el bé i el mal [...]. Serà llarga i bruta [...]. Els qui ens han atacat han escollit la seva pròpia destrucció [...]. O s'està amb nosaltres o amb el terrorisme [...]. Déu està amb nosaltres [...]. Déu beneeixi Amèrica" [El mateix Bush, després dels atemptats de l'11 de setembre de 2001].

— "Qui no està amb nosaltres està contra nosaltres"; "sabem que Déu no és neutral"; "Estem al començament d'una intervenció militar que serà llarga. La intervenció a l'Afganistan no és més que l'inici de la guerra contra el terror. Durant molts anys i a tot el món, haurem de combatre els malvats. És la nostra missió. I estem segurs que guanyarem" [Bush davant de militars destinats a l'Afganistan, el 21 de novembre de 2001].

Que a ningú no se li escapi la importància d'aquests textos. En ells, hi ha tots els elements que em proposo analitzar en aquesta petita publicació¹. Són molt semblants, però, als de l'altra cara de la moneda, als discursos d'Osama Bin Laden en aquells mateixos dies. És un missatge tenyit de sentències apocalíptiques, morals i teològiques, que converteixen l'acció política que proposa en una amenaça particularment perillosa per la seva proximitat al fanatisme i perquè qui les ha pronunciat, el president de l'estat major de l'exèrcit més poderós del món, ha demostrat que no és retòrica, que complirà

¹ Aquest text fou la base de la lliçó inaugural del curs acadèmic 2003-2004 de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic. Posteriorment, fou publicat en edició reduïda dins la col·lecció "Textos" del mateix Institut.

l'amença amb sang i foc.

1. SOCIOLOGIA: LA RELIGIOSITAT ALS EUA

Per desconcertants que aquestes afirmacions de Bush puguin semblar als ulls d'un europeu, no ho són per al públic nord-americà. Ja fa molt de temps que els presidents nord-americans varen adoptar el llenguatge i simbolisme de la religió. Les imatges de Clinton sortint dels oficis baptistes, les invocacions a Déu de Reagan, o la confessió de "cristià renascut" de Jimmy Carter, connectaven amb les afirmacions dels fundadors de la pàtria: Jefferson, Franklin, Lincoln o Tocqueville, per exemple. No hi ha hagut cap president nord-americà que no es declarés creient i practicant. La religió i la pràctica religiosa seran elements essencials en la simbologia del poder als EUA.

Després de la independència, mentre a l'Europa del segle XIX s'estenia el laïcisme, als EUA creixia la religiositat popular i s'incrementava el nombre de confessions religioses. I encara ara, més del 90% dels nord-americans diuen creure en Déu, un 82% creuen en la vida eterna, el compliment dominical és d'un 60%, i un altre 60% diu que cada dia resen. És, doncs, una població amb un alt nivell de religiositat. Aproximadament un 60% de la població als EUA es declara protestant, un 25% catòlica, i la resta d'altres confessions, especialment jueus (6 milions, hi ha més jueus als EUA que a Israel) i 3 milions de musulmans (descendents, en part, dels esclaus del segle XVIII i de la immigració del segle XX). Es calcula que hi ha més de 1.500 confessions protestants diferents: calvinisme purità, luteranisme, presbiterianisme i baptistes del primer moment, que varen veure com s'incrementava el nombre d'Esglésies amb confessions procedents d'Europa (metodistes, adventistes, pentecostals, episcopals, etc.) i amb d'altres nascudes als mateixos EUA com, per exemple, mormons, amish, dunkers, amana, angloisraelians, apostòlics, etc.

Aquesta diversitat sempre ha anat acompanyada d'una gran tolerància, que als EUA no és sinònim d'indiferència sinó, al contrari, senyal de la vitalitat d'un model de "religió a la carta". La coexistència pacífica de tantes confessions en pla d'igualtat havia de significar la renúncia de cada una d'elles a considerar-se superior a les altres. Per això, per a cap d'elles la veritat dogmàtica no és l'element essencial d'identificació. Es tracta d'una identitat religiosa que només pot referir-se a una vaga herència judeocristiana comuna. En conseqüència, les raons per explicar l'adhesió personal a una o altra confessió només poden ser de caràcter subjectiu, històric o cultural, no per argumentacions teològiques.

Els sociòlegs diuen que, amb el temps, les diferències entre confessions i les seves expressions van desaparèixer. Sembla com si les diferents teologies que les sustenten s'hagin adaptat al model del pluralisme democràtic de la societat nord-americana i que, fins i tot, hi hagi una progressiva homogeneïtzació amb les noves formes religioses pròpies dels recentment immigrants cap a un model "americanitzant" de la religió, que Robert N. Bellah,

als seixanta, va anomenar “religió civil” (*Civil Religion in America*). Aquesta “religió civil” té un alt grau de ductilitat o adaptació al sistema econòmic i a la seva lògica.

És una cultura que impregna tota la societat nord-americana, en la qual els símbols més pregons de l'estat, himnes, banderes i solemnes litúrgies polítiques es vinculen explícitament o implícitament a Déu: des del “In God we trust” imprès a cada dòlar, a la moral calvinista de l'eficàcia, la convicció puritana de la necessitat de sacrifici per obtenir la salvació, l'exercici quotidià de la màxima de Franklin que “el temps és or” entesa en el sentit literal d'interès bancari, la identificació, com en l'Antic Testament, entre èxit material i benedicció de Déu, el sentit familiar i comunitari de la vida junt amb l'individualisme, el concepte de llibertat individual com a bé suprem i la predicació de la misericòrdia com a virtut, etc.

La religió civil es converteix, així, en un factor polític de primer ordre perquè donarà a la societat aquella cohesió que l'individualisme social i econòmic li nega. Acompleix una funció integradora i podrà tenyir de sublimació religiosa el discurs polític de l'individualisme. El poder polític i econòmic pot quedar convertit, d'aquesta forma, en la sublim encarnació de la voluntat de Déu. Per això, tot i que la Constitució de 1787 consagra la separació entre Estat i Església o Esglésies, el govern dels EUA utilitza un llenguatge proper a la teologia elaborat per experts teòlegs laics. És el discurs del “Poble Elegit”.

2. HISTÒRIA I IDEOLOGIA DE LA NACIÓ. NAIXEMENT D'UNA TEOLOGIA POLÍTICA

L'any 1845, el periodista John O'Sullivan inventa l'expressió "*destí manifest*" (*Manifest Destiny*), per justificar l'annexió de Mèxic i l'imperialisme dels EUA, expressió que farà fortuna perquè connecta amb el sentiment de Poble Elegit que tenien els Pares Fundadors de la Pàtria i que avui perdura amb més força que mai. Aquesta doctrina legitima l'expansió territorial i econòmica com a voluntat de Déu. En contrapartida, els EUA assumeixen la pesada càrrega de ser el portaveu dels designis de Déu per a tot el món. Impuls expansionista i sentiment de Poble Elegit estan íntimament relacionats. Alguns van anomenar-ho "esperit de frontera". L'any 1902, Woodrow Wilson ho justificava dient: "En el nostre poble ha estat sempre present una poderosa pressió desplaçant-se contínuament en cerca de noves fronteres i nous territoris, en la recerca de major poder, de total llibertat en un món verge. És un destí diví que ha configurat la nostra política".

2.1. Poble elegit. Mitologia fundacional

Els primers pobladors dels EUA, procedents d'Anglaterra i Escòcia, fan seva la metàfora d'Israel Poble de Déu. Es tracta d'una de les metàfores més potents de la història, que es troba a les arrels del judaisme, cristianisme i islamisme, i que ha configurat la cosmologia de cada una d'aquestes tres grans cultures. Els pioners, procedents d'Europa, la interioritzen de tal forma que és un implícit sempre present en l'imaginari col·lectiu de la població. Elia Kazan ho descriu magistralment a *Amèrica, Amèrica* en la figura del pobre Stavros, el grec que vol fugir de l'opressió turca. Els EUA són "el Nou Israel de Déu". Havien fugit dels terratinents i comerciants de l'època feudal i inicis del capitalisme, havien llegit la Bíblia com a llibre inspirat per Déu i troben semblances entre la mística del poble jueu en la conquesta de Canaan, la Terra Promesa, i el que ells fan: la conquesta del territori indi cap a l'oest. La metàfora inclou, a més, un pacte, com una nova Aliança del Sinaí segellada amb Déu: si som fidels, Déu complirà la seva promesa i de poble petit ens farà poble gran, d'esclaus ens farà lliures, de nòmades ens donarà en propietat tota la terra.

Molt semblant a la teologia veterotestamentària, en la qual la prosperitat material no solament significa ser elegit, sinó també just, la facilitat amb què els primers pobladors han ocupat la terra dels indis no solament és un indicatiu que han obrat correctament, sinó que són un poble just als ulls de Déu. Al contrari, el fracàs no necessàriament hauria indicat que els mitjans eren injustos, sinó que podria ser conseqüència de faltes morals del poble, és a dir, del trencament de l'Aliança. Només després de corregir les faltes podran restablir les relacions amb Déu.

Això funciona també en les relacions internacionals. Aquest poble té confiada una gran

missió. John Adams, el segon president, considerava que els EUA tindrien la missió d'alliberar tota la humanitat. Benjamin Franklin creia que la providència havia designat per als EUA un lloc d'honor en la lluita per la dignitat humana. Samuel Cooper afirmava que els EUA havien de complir la missió providencial de transformar la humanitat en seu de llibertat. Albert Beveridge, senador d'Indiana el 1900, deia:

“Déu va preparar el poble nord-americà per ser mestres i organitzadors del món a fi d'instituir l'ordre on regna el caos. Déu ha designat el poble nord-americà com a nació elegida per començar la regeneració del món”.

John Ashcroft, actual Fiscal General i Secretari de Justícia, el 8 de maig del 1999, en rebre un diploma de la ultradretana universitat Bob Jones, coneguda per impulsar polítiques de segregació racial, declarava:

“Única entre les nacions, els EUA han reconegut la font del nostre caràcter com a divina i eterna, no cívica o temporal. I com que hem entès que la nostra font és eterna, els EUA som diferents. No tenim altre rei que Jesús”.

Amb expressions com ‘Poble escollit’, ‘nació estimada’, ‘representant de Déu a la terra’ i ‘portaveu del seu missatge entre els homes’, els Estats Units se situen més a la vora de Déu que qualsevol altre país; no pot haver-hi ningú entre Déu i els EUA. No solament poden jugar un paper únic d'intermediaris entre Déu i la resta de pobles, sinó que tenen obligació de fer-ho. Són l'instrument de Déu, el Messies salvador. Com diu Johan Galtung, tenen l'obligació messiànica d'assumir aspectes divins d'omnipotència, omnisciència i de bondat i misericòrdia infinites. Per fer-ho, necessitaran diners, poder i informació. Voldrà dir que és per voluntat divina que tenen obligació de ser la nació més poderosa econòmicament i militarment del món i és també per mandat de Déu que han de tenir el servei d'intel·ligència més eficaç del món. Es tracta d'un messianisme vigorós. Els EUA no estan en igualtat de condicions amb els altres països: només ells tenen dret de posseir l'arma final i de tenir informació il·limitada i per tots els mitjans.

2.2. Messianisme

El paper sagrat de Messies que els EUA han de complir els obliga a saber-ho tot i a exercir el càstig on faci falta per alliberar la gent de les urpes del Mal. Si existeix un únic Déu i els EUA són el seu representant, és lògic que existeixi un únic o principal enemic de Déu contra el qual els EUA han de lluitar. Si hi ha un Poble Elegit, una Nació Santa, Estats de Salvació, en definitiva, un eix del Bé, és lògic que existeixi un Poble Maleït, una Nació Malvada, Estats de Perdició, en definitiva, un eix del Mal. En termes teològics, estem parlant de salvació o perdició, de gràcia o pecat. En termes econòmics, de prosperitat o pobresa.

Per complir la voluntat de Déu i aconseguir el triomf final del Bé, els EUA han de ser

intransigents amb el Mal. Cal destruir-lo com un perill contagiós. Serà una lluita universal i fins a la victòria final. Si el país malvat reconeix el pecat, cal extirpar per sempre, de grat o per força, tota arrel del mal, com feia a l'Edat Mitjana la Inquisició amb l'acusat en el cas que confessés. Si no el reconeix, la negativa seria la demostració palesa que està posseït pel diable i cal actuar amb més decisió que mai, com també feia a l'Edat Mitjana la Inquisició amb l'acusat en el cas que no confessés. Si els EUA s'han vist obligats a entrar en conflicte, mai no ho han fet per venjança o per aconseguir espuris interessos materials com qualsevol altra nació, sinó com un dolorós acte de la manifestació de bondat i misericòrdia, en el nom de Déu, ajudant les forces del Bé a combatre les forces del Mal, per alliberar la gent de les urpes del dimoni.

Per aquesta màxima responsabilitat 'quasi-divina', els EUA poden veure's obligats a actuar sovint en solitari. Això pot provocar desconfiances en les altres nacions, les quals exigeixen acords, diàleg o el funcionament dels organismes multilaterals de decisió, però els EUA només han de donar explicacions a Déu.

Quin és el missatge diví que els EUA tenen l'obligació de transmetre a tot el món en tant que Poble Elegit? Què és el Bé i què és el Mal? Quina frontera posa entre l'eix del Bé i l'eix del Mal? 'Bé' serà tot allò que s'acosti al model de vida nord-americà i 'Mal' tot allò que se'n separi. Seran considerats eix del Bé aquells països que reconeguin la bondat intrínseca dels principis econòmics, polítics i culturals dels EUA i el seu paper de suprem interlocutor amb Déu, i eix del Mal les nacions que no reconeguin aquest paper o no acceptin aquests principis. Breument, són considerats eix del Bé els que acceptin tres elements centrals:

1. En economia, el mercat com a única possibilitat.
2. En política, la democràcia formal de les eleccions.
3. En cultura, el model de cultura americana, incloent-hi la religió.

Serà eix del Mal aquell poble o estat que refusi aquests tres principis. Durant molts anys, en la Guerra Freda, el comunisme i la Unió Soviètica han estat l'encarnació del Mal.

Aquesta ideologia ha estat sempre viva en la dreta dels EUA i ha estat represa amb força pel Partit Republicà i, en especial, durant les presidències de Reagan, de George Bush pare i amb l'actual George W. Bush. Fan contínua referència a la "superioritat moral dels EUA" per justificar les invasions polítiques, econòmiques i militars pel món i, especialment, l'armamentisme durant la Guerra Freda. Pat Buchanan, ultraconservador i frustrat candidat presidencial pel Partit Republicà, el 1992 i el 1996, assegura:

"La nostra cultura és superior perquè la nostra religió és el cristianisme. I el cristianisme és la veritat. I la veritat fa lliures els homes".

Heus aquí, per exemple, el discurs de Reagan a Orlando, Florida, el 8 de març de 1983, a l'Assemblea Nacional d'Evangèlics:

"Són ells, els comunistes, el vertader focus del mal en el món. Els qui consideren la carrera d'armaments com un malentès o els qui no saben llegir en els fets de la història la

penetració de l'imperi del mal, s'aparten de la lluita entre la veritat i l'error, entre el Bé i el Mal. El pecat és present en el món, i a l'Escriptura el mateix Senyor Jesús ens ha encomanat que ens hi oposem amb totes les nostres forces. La nostra nació també té una herència de Mal que hem de purificar. Perquè la glòria de la nostra terra ha estat la capacitat que hem tingut de superar els mals morals del nostre passat».

Caigut aquell enemic, calia conceptualitzar-ne un altre davant l'imaginari col·lectiu que fos suficientment potent per polaritzar la opinió interior dels EUA i l'opinió exterior. I l'ocasió la va oferir l'11 de setembre del 2001 i l'atac a les Torres Bessones. A partir d'aleshores, el terrorisme internacional com a fenomen difús, identificat amb el món àrab, i aquells que els EUA, segons el seu omniscient criteri, considerin que hi estan directament o indirectament implicats, seran anomenats eix del Mal. I el govern dels EUA considerarà que, per mandat de Déu, té obligació d'esclafar-los. Els jueus i l'estat d'Israel estan d'acord amb aquesta nova personificació del Mal, però òbviament no hi poden estar d'acord els musulmans ni els països musulmans. El Déu de Bush té un fort component antimusulmà.

Fins i tot, però, abans de l'11 de setembre del 2001, la doctrina del paper hegemònic que per voluntat de Déu havien d'ocupar en el món els EUA s'havia formulat amb el "Projecte pel Nou Segle dels Estats Units" (PNAC, corresponents a les sigles de *The Project for the New American Century*), fundat al 1997 per un grup d'estrategs neoconservadors "davant la deriva de la política exterior i de defensa dels EUA", amb la finalitat de "concentrar esforços per preparar el nou liderat mundial dels EUA" i reclama "una nova política reaganista de fortalesa militar i rearmament moral". La declaració està firmada per Dick Cheney, Jeb Bush, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz i Scooter Libby. En resum, la proposta és l'intervencionisme militar directe i unilateral a fi i efecte de fer irreversible l'hegemonia nord-americana en el món.

Un any després de l'11 de setembre, la proposta del PNAC quedà consagrada en el document de la nova Doctrina de Seguretat Nacional presentada per Bush el 20 de setembre del 2002. Fou la proclamació oficial de l'unilateralisme que, des del PNAC, havien anat construint, junt amb els anteriors, Robert Kagan, Richard Perle i Condolezza Rice.

El document, d'unes 20 pàgines, es pot resumir en quatre punts:

1. Els EUA s'atorgen a sí mateixos el dret a definir qui és terrorista. Serà considerat terrorista aquella organització o Estat que (a) atempti contra els interessos dels EUA a qualsevol banda del món o (b) posi en perill el subministrament de les matèries primeres essencials: petroli, gas, urani i aigua.
2. Els EUA tenen l'armament més poderós del món i amb major capacitat "mortífera". És l'únic país que té dret a tenir-lo. Qualsevol país o grup de països que s'hi pretenguin equiparar seran igualment considerats terroristes.
3. Els EUA se sotmetran a les decisions del organismes multilaterals de decisió quan considerin que aquestes decisions estan d'acord amb els seus interessos. En cas contrari, els EUA es consideren amb el dret i amb el deure d'actuar pel seu compte i unilateralment.

4. Els EUA es consideren amb el dret de judicar els altres no segons els fets sinó segons la pressuposició de les intencions. Aquesta actuació es considerarà actuació en legítima defensa encara que no hi hagi hagut atac previ. Es tracta de la doctrina de la guerra preventiva.

Les raons d'aquestes decisions les ha explicat amb una insultant claredat l'assessor presidencial Robert Kagan a *Poder y debilidad* (Barcelona: Taurus, 2003). Per exemple, pel que fa a les relacions amb l'ONU, Kagan afirma que l'ONU i, fins i tot, els tribunals de Justícia poden determinar contra els EUA i no passa res. Per què? Perquè la majoria dels seus membres són “comunistes, no cristians, dictadures o anti-mercat” (!). Però, sobretot, perquè l'ONU té intencions imperdonables: interposar-se entre Déu i els EUA. O, pitjor, substituir Déu. O substituir els EUA. Per això l'ONU és el veritable enemic. L'ONU no ha volgut entendre que els EUA tenen el monopoli de l'exercici legítim del poder en el món, no per egoisme o voluntat de poder, sinó per disseny de Déu.

3. LA QÜESTIÓ MORAL

Els “pares” dels EUA van fundar la pàtria parlant de societat nova, d’home nou, de filantropia, de caritat, de fills, també, de la Llibertat, Igualtat i Fraternitat de la Il·lustració. Aquests darrers foren, en definitiva, els eslògans i el punt de partida de la independència el 1776, que a Europa quedaran consagrats a finals del segle XVIII. Tocqueville parla de llibertat, de democràcia, de la defensa dels drets individuals, de les noves formes de representació política. Per Franklin, a més dels anteriors, seran els valors del treball, eficàcia, estalvi, disciplina, austeritat, rendiment, etc., vinculant aquests valors al sentit del deure social i, molt especialment, al compliment de les obligacions derivades de l’exercici de la professió.

3.1. Moral individual

És la cultura heretada del puritanisme calvinista escocès i centroeuropeu. La societat protestant havia introduït un individualisme radical en l’economia i havia facilitat la destrucció de les relacions i xarxes socials tradicionals. Per això, l’antropologia d’aquesta nova societat tindrà com a referent l’individualisme, l’individu en solitari davant Déu, sense mediacions per a la salvació, i l’individu en solitari davant el deure de l’eficàcia en el treball com a obligació sagrada per transformar el món. La nova societat nord-americana es fonamentarà sobre l’individu i el risc individual, no sobre el sentiment comunitari.

Posteriorment, aquests principis morals foren desvirtuats cap a una moral utilitarista i cap a la supremacia de la política i moral interior per sobre de la política i moral exterior o comunitària, com va explicar Weber en la clàssica tesi sobre *L’ètica protestant i l’esperit del capitalisme*. Pels fundadors, per construir una societat nova s’havia de pensar sobretot en la virtut dels seus membres més que en preveure les estructures que regularien la justícia. El veritable canvi de la societat es produirà pel canvi de les persones una a una, perquè l’arrel dels problemes no és l’economia sinó la crisi moral i espiritual. Si les persones eren virtuoses farien, sense cap dubte, una societat virtuosa. Calia apartar-se dels vicis de la vella societat europea: embrutiment col·lectiu, degradació personal, dissolució de la família, llibertinatge, promiscuïtat, depravació de costums.

La societat sencera, però sobretot aquells que hagin passat en moments anteriors de la seva vida per temporades de vicis i vida dissoluta, han de reconèixer públicament el seu pecat i “renéixer” en Jesucrist. És una “confessió positiva” que els farà “re-born” o “renascuts”. Hauran rebut una revelació personal de Déu i seran per sempre testimonis de la bondat de Jesús que salva pecadors. L’ex-president Jimmy Carter es considerava un

“renascut”, i també Bush, que ha explicat reiteradament que Jesús en persona el va salvar de l'alcoholisme.

A principis del segle XX, un grup de professors de teologia de Princeton, sota la direcció de Lyman Stewart, publiquen una petita col·lecció de dotze llibrets sota el nom genèric de *Fundamentals. A testimony of the truth*, amb la proposta d'un cristianisme extremadament rigorós i dogmàticament tancat, contra l'allau de modernitat que consideraven que queia sobre els EUA. El terme “fonamentalista” surt d'allà. El moviment és vist amb simpatia sobretot pels membres del Partit Republicà. Proclamaven una interpretació literal de la Bíblia contra els primers intents d'interpretar-la per l'elemental mètode dels gèneres literaris. S'anomenaren creacionistes perquè lluitaren contra la teoria evolutiva: si Darwin tenia raó podríem ser considerats iguals a les mones. Exigien formes de vida integristes, la repressió de la vida sexual cap a marges molt estrictes i sempre en l'àmbit de la privacitat, impulsaren la prohibició de l'alcohol a l'època d'Al Capone, entre d'altres.

Així, organitzacions com Lliga d'Amèrica, Croada cristiana, Croada anticomunista cristiana o els Protestants Blancs Angloparlants (*White Anglo Saxon Protestant*, WASP, grup nascut ja a meitat del segle XIX, el 1865, i antecedent del Ku Klux Klan), pretenien representar els valors que havien de ser considerats respectables per tot nord-americà, disposats a defensar-los fins i tot amb amenaces i les armes.

Davant l'onada de canvi de valors que va recórrer Europa i tot l'Occident després del 1968 i durant els anys setanta, el fonamentalisme nord-americà va reaccionar radicalitzant-se. El nou model de llibertat, l'actitud crítica enfront del poder, la normalitat amb la qual la societat tolerava la declaració pública de la no-fe, els intents de separació més clara entre Església i Estat, la nova cultura en les relacions personals i entre sexes, el tractament obert de l'homosexualitat, etc., van provocar reaccions de reafirmació en els moviments fonamentalistes. No estaven disposats a acceptar aquests canvis. Als EUA, a més, vivien el fortíssim moviment de protesta contra la guerra del Vietnam i la humiliació de la derrota. El jovent descobria la crueltat del sistema. És el moviment *hippy*, dels grans concerts de rock, del pacifisme de Joan Baez.

Però la classe mitjana nord-americana i els fonamentalistes de la dècada dels setanta havien sofert també importants mutacions. I una de no gens menyspreable era que vivien millor i era difícil exigir-los ara l'ascètica i el rigor moral dels puritans d'abans. Breument: deixaven de ser fonamentalistes. L'ètica protestant, com explicava Daniel Bell (*Las contradicciones culturales del capitalismo*) havia estat soscavada, no per la modernitat, sinó pel mateix capitalisme. El sistema es va transformar a causa de la producció i el consum massius i per la creació de noves necessitats i nous mitjans per a satisfer-les. Finalment, la renúncia de vida ascètica comprometia la peculiar teologia moral dels conservadors. Quedava l'hedonisme.

3.2. Majoria moral, Coalició Cristiana i telepredicadors

El que quedava de fonamentalisme i conservadurisme s'agrupà entorn de figures emblemàtiques formant un moviment anomenat la Nova Dreta Cristiana. Utilitzaven nous procediments de convocatòria, un llenguatge agressiu i una clara voluntat d'intervenir en política. Molt aviat es varen constituir en corrent organitzat a l'interior del Partit Republicà. Jerry Falwell, conegut predicador fonamentalista de Virgínia, fundà una organització anomenada Majoria Moral. Els EUA estan en declivi, deia, perquè havien girat l'esquena als valors morals i religiosos que els havien fet forts. Es tractava de retornar als valors originals i calia, per tant, intervenir en política. Disposant d'una enorme quantitat de diners, es promogueren campanyes d'agitació moral i política amb mítings, documentació i, sobretot, amb nous programes de televisió d'extraordinària ressonància, en els quals es presentava els qui no compartien les seves idees com a enemics de la família, de la religió, dels EUA i de Déu. Fou l'origen dels anomenats telepredicadors. Van aconseguir que el tema religiós fos tema de programa electoral durant la campanya que va dur Reagan, el seu candidat republicà, a la presidència. Falwell fou substituït per Pat Robertson, pentecostalista, el més conegut dels telepredicadors, el qual deixa d'utilitzar els canals comercials de TV i funda la seva pròpia cadena (*Christian Broadcasting Network*, CBN, rebatejada després amb el nom de Canal de la Família). El 1989, fundà Coalició Cristiana, la més coneguda de les organitzacions ultraconservadores i amb una gran influència dins del Partit Republicà: el mateix Pat Robertson es va presentar a la nominació de president el 1988; Pat Buchanan ho fou per les eleccions del 1992 i molts de l'actual administració de Bush en formen part.

A diferència d'altres organitzacions semblants, l'objectiu de Coalició Cristiana era pressionar els partits per adoptar les postures morals de la dreta conservadora, tot i que, sovint, la lluita per la moralitat amagava interessos no tan nobles. Per exemple, el setge informatiu al que fou sotmès Clinton a causa d'un desafortunat assumpte de la seva vida privada tenia molt a veure amb interessos del Partit Republicà. A James Baker, republicà, de *Moral Majority*, se'l va sorprendre en una situació semblant i no va passar res. Darrere la denúncia contra Clinton hi havia Cheney i Rumsfeld, que exigien un model de política internacional diferent i, sobretot, l'increment de pressupost militar i el rearmament.

Recordem, però, que l'empenta creixent del neoconservadorisme és un fenomen que afecta tot el món i totes les religions, des de l'escissió de Lefèvre en el catolicisme fins a Jomeini. L'home modern va tenir la inútil pretensió de buscar la fonamentació universal de la moral en la raó i ara en pateix les conseqüències. El conservador responsabilitza a la modernitat del relativisme en els valors, refusa la societat moderna, el seu funcionalisme i els canvis en els valors tradicionals de la moral. I, d'altra banda, hi ha intents com els de Hayek o de Novak (*El espíritu del capitalismo democrático*) amb la pretensió ridícula de buscar les arrels teològiques i bíbliques del capitalisme, però que tenen gran ressò gràcies a l'empenta del neoliberalisme i als experiments que l'escola de Chicago comença a fer, especialment a partir dels cops d'estat a Amèrica Llatina.

Als EUA, la ultradreta recupera el mite fundacional de Nació Elegida i el messianisme per renéixer en política i en religió. En política, per justificar l'unilateralisme en les relacions internacionals i el militarisme com a estratègia; i en religió, amb l'objectiu de recuperar la primacia pública de la seva cultura i eliminar els obstacles que els anys de separació constitucional Església-Estat han introduït. Com afirmava fa poc Vidal-Beneyto ("Integrismo político en EEUU", *El País*, 5 de juny de 2004) és la reacció davant l'absència de valors del laïcisme o davant els valors introduïts subreptíciament per altres cultures i que poden posar en perill no solament la identitat religiosa sino la identitat política. Per l'integrisme, totes dues, la identitat religiosa i la política, estan inseparablement unides alimentant-se mútuament (vegi's també Amin Maalouf, *Les identitats que maten*, Ed. La Campana, 1999). El programa és molt senzill: retorn de la religió a l'escola, protecció de la família, lluita aferrissada contra el divorci, l'avortament i l'homosexualitat, demonització de les feministes, de la *New Age* i de tot moviment progressista com un càstig de Déu.

Em permeto citar alguns textos, limitant-me als dos predicadors citats anteriorment:

— "Les guerres d'extermini han pertorbat a molta gent perquè no saben el que estava passant. La gent de la terra de Palestina era molt malvada. S'havien abandonat a la idolatria; sacrificaven als seus fills; tenien tot tipus de pràctiques sexuals abominables; estaven tenint relacions, aparentment, amb animals; estaven tenint sexe homes amb homes i dones amb dones; estaven cometent adulteri, fornicació; adoraven ídols, donant-los els seus fills com a ofrena; i estaven abandonant a Déu. Déu va dir als israelites que els matessin a tots, als homes, dones i nens, per a destruir-los. I això sembla quelcom terrible de fer. Ho és? O no? Bé, assumim que n'hi hagués dos mil, o deu mil, vivint en aquella terra, o qualsevol altra quantitat. No tinc el nombre exacte. Prenguem un número. Déu va dir: "Matin-los a tots". Bé, això semblaria dur, oi? Serien deu mil persones que probablement anirien a l'infern. Però, si es quedessin on són i es reproduïssin, en trenta o quaranta o cinquanta o seixanta o cent anys més, podrien concebiblement ser... deu mil que s'anirien a cent mil... cent mil a un milió. I després hi hauria un milió de persones que haurien de passar l'eternitat a l'infern! I és molt més misericordiós treure a uns pocs que veure en el futur, cent anys més tard, i dir, "Bé, tinc que esborrar a un milió de persones que estarien separades de Déu per sempre", perquè l'abominació estava allà com una enfermetat contagiosa. Déu va veure que no hi havia cura per a ella. Ells no canviarien; els seus cors no canviarien; i l'única cosa que farien seria causar problemes als israelites, i allunyar als israelites de Déu, i evitar que la veritat de Déu arribi a la Terra. Així que Déu, en el seu amor, va treure a un petit número, per no haver de treure un gran número més endavant" [Pat Robertson, *El Club 700*, 6 de maig de 1985].

— "Mai hi haurà pau al món fins que la casa de Déu i el poble de Déu rebin el seu recte lloc de lideratge al cim del món. Cóm hi pot haver pau quan borrarxos, traficants de drogues, comunistes, ateus, adoradors del Satan de la Nova Era, humanistes seculars, dictadors opressius, canviadors de moneda ambiciosos, assassins revolucionaris, adúlter i homosexuals estan a dalt de tot?" [Pat Robertson, *The New World Order*, 1991].

— "L'agenda feminista no tracta d'iguals drets per a les dones. Es tracta d'un moviment socialista i anti-família que encoratja a les dones a deixar als seus marits, matar als seus

nens, practicar la bruixeria, destruir el capitalisme i fer-se lesbianes” [Carta de la campanya de recaptació de fons de Pat Robertson, ex-candidat presidencial nord-americà, president de la Coalició Cristiana, a *The Washington Post*, 23 d’agost de 1993].

— “La SIDA és l’ira d’un Déu just contra els homosexuals. No només és el càstig de Déu als homosexuals; és el càstig de Déu a una societat que tolera els homosexuals. Oposar-se-li seria com si un israelita saltés al Mar Roig per a salvar a un dels soldats del Faraó” [Jerry Falwell, 1993].

La predicació de l’ofici religiós en honor dels caiguts l’11 de setembre fou encarregada al reverent Billy Graham, que va fer una crida al penediment dels EUA. Va dir que si els EUA volien tornar a viure sota la protecció del Déu d’Israel, havien de penedir-se dels seus pecats i seguir defensant el dret de l’Estat d’Israel a existir:

— “Hem pecat contra el Déu Totpoderós en els estrats més alts del nostre govern, t’hem escupit a la teva pròpia cara. La Cort Suprema t’ha insultat una vegada i una altra. Senyor, han expulsat la teva Paraula de les escoles. A les escoles de l’Estat han prohibit que els nens puguin elevar una pregària abans de fer un examen. Han expulsat tot el que té a veure amb tu de la millor manera que han pogut i vàries organitzacions han anat a les corts a sol·licitar que es prohibeixi el coneixement de Déu a l’arena pública dels Estats Units. Perdona’ns!”.

En aquella cerimònia religiosa del 13 de setembre del 2001, en el moment de màxima emoció als EUA i al món sencer, Jerry Falwell pronuncià les següents paraules:

— “Jo crec que els pagans, els abortistes, els feministes, els homosexuals i les lesbianes, tots els que estan tractant activament de fer de les seves pràctiques un estil de vida alternatiu, a més de la gent de la Unió de Llibertats Civils d’Amèrica (ACLU), la gent de *People For the American Way*, i tots aquells que han tractat de secularitzar els Estats Units, jo els assenyaló a la cara i els dic que ells han ajudat a que tot això [els atemptats de l’11 de setembre] passés [...]. Havent expulsat Déu del tapet públic i havent expulsat Déu de les nostres escoles públiques, els abortistes han de carregar amb una part de la càrrega, perquè Déu no serà burlat. Jo crec, com a teòleg que sóc, basat en moltíssimes Escriptures, que l’ACLU i altres organitzacions han intentat secularitzar els Estats Units i han alterat la relació d’aquesta nació amb Crist en qui hem sigut fundats. Jo crec que ells han creat un ambient en el que Déu ha permès que el vel de la Seva protecció hagi sigut aixecat”.

4. EL DÉU DE BUSH

Fins ara he volgut parlar del context i de la teologia moral del fonamentalisme als EUA no solament per exigències de mètode, sinó perquè allò que per als ulls europeus pot tenir d'extraordinari el cas Bush no és ell com a persona, sinó que ell mateix pugui considerar-se líder i que la població pugui considerar que ell, objecte de tantes burles, representi les seves aspiracions i forma de pensar. Això és el que ho fa extraordinari i preocupant.

Cal prendre Bush seriosament. Es tracta d'un ideòleg —permeteu-me la *boutade*— no en el sentit intel·lectual de la paraula sinó en un sentit molt més important, per la capacitat de personificar la metàfora fundacional i perquè, potser per la seva simplicitat, sintonitza amb les majories. Semblant al que passa aquests dies amb els homenatges a Reagan. El que Bush diu no solament és compatible amb el sistema sinó que precisament és l'expressió de les forces que han construït el sistema. Per això és un error creure que desapareixerà quan ell desaparegui de l'escena política.

El plantejament és simple: la lluita entre bons i dolents, blanc i negre. L'encarnació del Bé contra l'encarnació del Mal. Probablement aquesta simplicitat tan maniquea, tan de pel·lícula “d'indis” és la seva força: es tracta de polaritzar les forces socials en un sol enemic ja que per als caràcters dèbils o massa informats, saber que hi ha molts enemics por induir dubtes sobre la pròpia causa, i així, en canvi, tots els adversaris dels diferents camps apareixen formant part d'una sola categoria. Per Hitler, la personificació del Mal fou el sionisme. Per Reagan, el comunisme. El mèrit de l'equip de Bush, en un moment en què després de la guerra freda no hi ha cap enemic visible que pugui fer front als EUA, és haver trobat aquest enemic en un element difús, el terrorisme, que permet actuar, sota aquesta excusa, a qualsevol banda del món i en el nom de Déu. Aquest fou el regal que va rebre l'administració Bush l'11 de setembre del 2001.

4.1. Model de darwinisme social

L'individualisme extrem com a proposta econòmica i social converteix el pobre en responsable de la seva pobresa. No té present ni les causes estructurals ni els condicionants personals i, per tant, despolititza l'economia i treu tota responsabilitat personal en relació als efectes socials perniciosos. El sistema funciona sol sota l'única norma del màxim benefici i no és qüestionable. Més encara, acostant-se a la mentalitat veterotestamentària, probablement el pobre deu ser també pecador perquè no ha rebut les benediccions de Déu.

El model és el darwinisme social, la segregació. Posaré alguns exemples:

Pobresa. L'índex Down Jones del divendres 26 de setembre del 2003 i l'Oficina del Cens dels EUA varen informar que els índexs de pobresa als EUA van augmentar per segon any consecutiu. La taxa de pobresa de l'any anterior, el 2001, fou de l'11,7% i el 2002 va passar al 12,1%. Vol dir que 34,6 milions de persones, 1,7 milions més que l'any passat, viuen en condicions de pobresa, i dels quals, quasi 14 milions viuen en condicions de pobresa extrema, 800.000 més que l'any anterior. El 16,7% dels nens, 12.100.000, viuen en condicions de pobresa, 400.000 més que l'any anterior.

Aquestes fonts informen igualment que la distància entre rics i pobres ha augmentat: el 1985, la cinquena part més rica tenia el 45% de la riquesa i el 2001, té el 55%; en canvi, la cinquena part més pobre rep un 1% menys que el 1985. Només entre 1998 i 2001 la diferència entre el 10 % més ric i el 20 % més pobre s'ha incrementat en un 70%.

La pobresa afecta, fonamentalment, a la immigració afroamericana: és més del doble de la mitjana nacional, el 22,7%. En canvi, es va mantenir estable per als blancs.

Desaparició de programes socials. Han desaparegut una multitud de programes de suport social. En relació amb el problema de la drogodependència, Bush va afirmar que suspenia el suport econòmic per als tractaments i que seria substituït per programes que facilitessin la rehabilitació a través de la pregària: "Portarem aquest missatge d'esperança a tots els nord-americans que lluiten contra un problema de drogaaddicció: el miracle de la recuperació és possible a través de la pregària. I el protagonista podria ser vostè". [Informe presidencial sobre l'Estat de la Nació, 2002].

Despeses d'armament. Contradictòriament, el darrer pressupost es va incrementar fins a 400.000 milions de dòlars en armament (recordem que 1.000 milions de persones viuen al món amb 1 dòlar al dia).

Presons i segregació racial. La població reclusa ha arribat a una xifra rècord el 2002: 2,1 milions. Gairebé un 10 per mil (10 vegades més que a Espanya, que és un 1 per mil). Però mentre la població negra no arriba a un 13% del total de la població dels EUA, un 60% de la població reclusa és de color. I mentre l'índex general d'atur és del 6,2%, entre la població negra és del 10%.

Violència social. El 2002 va seguir augmentant la taxa de delinqüència als EUA. El 2002 es van produir 11,8 milions de delictes, que significa un increment del 2,1% en relació amb l'any anterior. 15.980 persones foren assassinades, 44 cada dia, i 90.491 dones van denunciar que havien estat violades. A causa dels 200 milions d'armes privades, la taxa d'assassinats als EUA és entre cinc i set vegades superior a la d'altres Estats industrialitzats.

Pena de mort. Les autoritats han confirmat que des de 1973 han estat erròniament

executats més de 100 condemnats innocents. Com a governador de Texas, Bush va presidir 152 execucions. Més que en qualsevol altre estat. En una tercera part, els advocats foren expulsats del judici, en 40 casos la condemna es va basar en un únic testimoni i en altres 30 casos els fiscals varen presentar testimoni psiquiàtric d'experts que mai no havien entrevistat l'acusat. Tot i així, Bush ha reiterat que “tota persona que sota el meu mandat a Texas fou executada va tenir garanties totals de defensa. Tots van tenir accés a un judici just”. També ha declarat que abans de cada execució es passava estones resant per la salvació eterna del que anava a ser executat. Els EUA és un dels pocs països del món que imposa la pena capital a adolescents i a disminuïts psíquics. Ha estat als EUA on s'han produït més de la meitat d'aquestes execucions durant els últims 10 anys. El telepredicador reverent R. H. Charles, en suport a la campanya de Bush, deia: “Els qui s'oposin a la pena de mort i a la guerra són pervertits morals i degenerats, han perdut la capacitat d'indignació moral”.

Medi ambient. Negativa a firmar els acords de Kioto. En el pensament de Bush, Déu ha posat la Naturalesa al servei de l'home perquè aquest en pugui fer un ús immediat i total: arbres, animals, aire, aigua... Creu que “els qui afirmen que cal corregir la diferència entre els països desenvolupats que contaminen molt i els menys desenvolupats que contaminen menys [...] inciten a la guerra de classes”.

4.2. Teologia del pecat o teologia del sofriment

El Déu de Bush, aquest Déu que abandona les criatures a la seva desgràcia, que veu impassible com per les lleis immutables de l'economia dues terceres parts del món viuen amb menys de dos dòlars al dia, que no sap compadir-se, és un Déu vinculat a una determinada teologia del poder. Però no és el Déu compassiu i benigne de la Bíblia ni el Déu-Pare de bondat i misericòrdia del qual parla Jesús, el Déu que dona salut als malalts i torna la vida als morts i, en primer lloc, al mateix Jesús.

Aquest és el Déu que va viure Jesús i del qual la primera comunitat en va quedar tan commocionada. Però, probablement, d'una manera imperceptible, a partir del segle IV el cristianisme va anar assumint com a base de la seva visió del món la filosofia grega i el pensament jurídic del Dret Romà, que pensen l'ésser humà des del poder. Va anar perdent sensibilitat pel sofriment i va adquirir major preocupació per la transgressió, pel pecat i els pecadors. Es va passar d'una moral del dolor a una moral del pecat. La pregunta per Déu davant el dolor va passar a ser pregunta sobre la salvació de l'ànima.

El missatge de Jesús, concebut des de la perspectiva de la víctima i entès així pels primers cristians com un missatge per l'alliberament de tota mena d'esclavituds, es va anar convertint en un missatge des del poder, del Déu que castiga amb la mort qualsevol desviació. Déu podrà ser concebut com un Déu de mort, que porta Jesús cap a la mort per expiar els pecats de tots, en lloc d'un Déu de vida i d'un Jesús que se sotmet a la mort

contra la seva voluntat per alliberar-nos del poder de tota Llei de mort. La salvació no és concebuda com a alliberament, vida, esperança, rebel·lió a favor de la vida, sinó a partir d'una teologia que parla de sacrifici, mort, pecat, culpa o càstig, que parla el llenguatge de Mel Gibson a la pel·lícula *La Passió*.

Aquest Déu-de-mort no té res a veure amb el sofriment al món. No hi ha lloc, no és possible cridar o invocar Déu. La humanitat, independent de Déu, s'ha fet pecadora i arrossega les conseqüències del pecat. Déu queda subordinat a la llibertat humana i la redempció és pensada exclusivament com a redempció del pecat. El problema de la gana i la set de justícia com a problema de Déu, és a dir, el problema de la justícia de Déu, és substituït pel problema antropològic de la culpa. D'alguna forma aquestes dues teologies es reflecteixen en les dues traduccions del parenostre: “perdoneu els nostres deutes així com nosaltres perdonem els nostres deutors” ha estat substituït per “perdoneu les nostres culpes així com nosaltres perdonem els qui ens han ofès”. El “deute”, problema escatològic i social, ha estat substituït per la “culpa” problema antropològic i moral.

També sant Agustí dóna al pecat la màxima responsabilitat en l'existència del mal i el sofriment en el món. En bona part, també és el gran problema del fonamentalisme. Havent determinat que la causa del canvi social és exclusivament la bona o mala voluntat humana, el fonamentalista converteix els fets socials en assumptes morals: les coses dolentes passen perquè hi ha persones dolentes que les han provocat, no es pensa que les coses dolentes poden passar perquè el sistema és pervers.

Sembla com si l'única manera de comprendre l'acció política de Bush sigui acceptar el dogma luterà i calvinista del pecat original i que la naturalesa humana és intrínsecament corrupta, que l'esfera política està, en última instància, condicionada per l'enemistat entre uns i altres, i que vivim en el món de Hobbes.

Pel fonamentalisme, el somni utòpic del liberalisme en el qual els conflictes econòmics havien de quedar reduïts a controvèrsia i la guerra eliminada, seria un món avorrit i trist, sense antítesis importants que requerissin sacrificis importants, fets heroics, fins i tot de l'entrega de la vida o la necessitat de competència. Del que es tracta és de la lluita dels uns contra dels altres.

4.3. Teologia del poder i del conflicte permanent

El Déu de Bush és un Déu que s'expressa a través del poder i de l'extensió continuada del poder, com un intent de somni de Sacre Imperi a l'Edat Mitjana. Es tracta d'un model pròxim al totalitarisme. Comparteix amb Ariel Sharon, el qual qualifica “d'home de pau”, la idea del “Gran Israel”, i fa seva aquella frase de Napoleó que “Déu està a favor del qui té els

canons” o la idea de Pat Roberson que, tot invocant un cert retorn a la teocràcia, proclamava: “Tots els medis de comunicació, de notícies, la televisió, les emissores de ràdio, el cinema, les arts, el govern, les empreses, les finances, seran nostres. Déu els donarà al seu Poble Elegit. Hem de preparar-nos per regnar en el món i governar-lo juntament amb Jesucrist”.

Es un Déu que s’expressa també a través del càstig, apareix a l’escena mundial en forma d’exèrcit americà i en l’escena nacional en forma de pena de mort. En les seves expressions religioses i polítiques sembla el paral·lel occidental d’aquell Déu rancuniós i venjatiu de Jomeini. L’actual administració republicana i Bush juguen el rol de *sheriff*, el qual dicta justícia en la lluita entre el Bé i el Mal, i es consideren l’instrument del càstig just.

És un Déu que fa del domini del món la raó de la seva presència i, en conseqüència, del conflicte permanent una estratègia necessària. Però també Nietzsche reclamava el conflicte com estratègia de progrés. El telepredicador Buster Dobbs (editor de la revista *Firm Foundation*, juny 1994) deia: “La incapacitat o falta de voluntat per odiar fa inservible una persona. Si no odiam les coses detestables, la qualitat del nostre caràcter és sospitosa. La Bíblia mana que odiam”. Recordo *La Genealogia de la Moral*: “Un ordre legal pensat com a sobirà i universal, pensat com a mitjà per prevenir conflictes i tota lluita en general [...] seria un ordre contrari a la vida, un agent de dissolució i destrucció de l’energia, l’intent d’assassinar el futur de l’home, signe de fàstic, camí secret cap al no-res”. Hi ha tota una nova reflexió política avui dia, vegi’s Carl Schmitt, que sembla que retornem a la vella filosofia del poder-pel-poder sense gaires principis.

Paraules, estratègies, voluntat de poder i de sacralitzar el poder que ens recorden temps que creïem passats; per exemple, del nacionalsocialisme, amb una mateixa teologia del poder, la mateixa concepció messiànica, de Poble Elegit, la mateixa exigència d’expansionisme com a “espai vital”, la mateixa voluntat militarista, la mateixa demonització d’un sector de la mateixa societat com a encarnació del Mal. Darrere les crides de Bush a la pau no és possible amagar la relació entre guerra, política, religió i naturalesa humana. És el fonamentalisme. Si a la visió política i estratègica s’hi afegeix la concepció de Poble Elegit, fàcilment s’arribarà a la justificació teològica de la guerra preventiva o a la possibilitat de plantejar-se, per exemple, atacar el món àrab com un acte d’homenatge a Déu.

4.4. Mil·lenarisme, escatologia, apocalipsi

El fonamentalisme religiós ha estat sempre vinculat al Mil·lenarisme i a la mentalitat apocalíptica de la fi del món. S’alimenta de la literatura apocalíptica de la Bíblia. Isaïes, Ezequiel i Daniel són interpretats en el sentit literal: Yahvè lluitant contra les forces del caos, personificades en Satanàs. Es tracta d’una interpretació global de la història en la qual els enemics del Poble de Déu, els qui han posat dificultats a la construcció de l’Israel de les

Promeses, són també els enemics de Déu. La història comporta l'enfrontament continuat entre Yahvè i les forces del Mal. El Mal serà vençut i la serp, encarnació de Satanàs, serà destruïda.

La personificació del Mal en la figura de l'Anticrist (Mt 24, Mc 13 o Lc 21) enllaça amb el quadre dualista de tot l'Antic Testament i amb el dualisme maniqueu del fonamentalisme. Veuen els nostres dies marcats per l'enfrontament entre el Bé i el Mal, per guerres devastadores i per l'actuació de l'Anticrist. Estem a la vora de la segona vinguda de Crist, que instaurarà l'era perfecta, preparant la vinguda definitiva quan els fidels seran conduïts a la glòria per rebre el cos ressuscitat.

El fragment de l'Apocalipsi 16,16-21 parla d'Harmagedon com el lloc de la gran batalla on quedarà palès per sempre el triomf del Bé i la destrucció del Mal. Tota la història actual del món no és sinó la preparació del combat final. Pel fonamentalista, aquest moment no és de témer. Per això, Harmagedon s'ha convertit en citació obligada pel fonamentalisme. Serà el lloc de la destrucció, fins i tot del possible holocaust nuclear, i del judici on els justos i els injustos són separats. Serà el punt final de la història de les relacions de Déu amb els homes.

5. POSSIBILITAT D'UN DISCURS SOBRE DÉU DAVANT LES GRANS TRAGÈDIES

El fonamentalisme és una malaltia de la fe en Déu i de la religió, resultat de la inseguretat i de l'infantilisme, que converteix els mitjans en fins. Però caldria evitar explicacions excessivament simplistes del fonamentalisme. Se'l demonitza massa fàcilment, es creu que la nostra anàlisi és la correcta i la visió fonamentalista és l'equivocada. Nosaltres som els normals, per tant ells són els estranys. Encara que pugui semblar sorprenent, el fonamentalisme és coherent amb la lògica de la tradició religiosa de la qual prové. Les creences religioses ens aboquen cap al sentit d'allò incomprensible per la raó humana, cap a una mena de misteri impossible d'explicar. Entenguem-nos: si algú creu que la raó per la que Déu ens va enviar el seu fill era per a que morís per nosaltres en una creu o que l'imam número dotze, com afirmen els xiïtes, no està mort, sinó amagat, tota la resta és possible.

5.1. Fonamentalisme cristià i fonamentalisme musulmà

Però el fonamentalisme no està vinculat al dogma, a la creença, sinó a la utilització que se'n fa i al servei de quina causa es posa. No és, doncs, un tema teològic sinó polític. Totes les religions han tingut i tenen fidels fonamentalistes en els extrems oposats del ventall polític, reclamant-se tots hereus del missatge fundacional. Per exemple, el radicalisme protestant va donar lloc, des dels seus orígens, a sectes combatives en el nom de Déu, com Thomas Müntzer i la revolta anabaptista dels pagesos i miners contra Luter, però també va crear grups pacifistes, com seria el cas dels quàquers. La constant històrica és que quan un grup religiós s'apodera del poder, tendeix a convertir-se en intolerant i a justificar en el nom de Déu les intoleràncies polítiques i, fins i tot, els crims. És el cas de Calví a Ginebra, Savonarola a Florència, les guerres de religió i massacres a l'Europa de tot el segle XVI que acaben amb l'edecte de Nantes. Molt abans, Bartolomé de las Casas deixa aquell esfereïdor retrat titulat *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*. Recomano l'extraordinària crònica històrica *Las cruzadas vistas por los árabes* d'Amin Maalouf, com a saludable exercici per entendre la instrumentalització que fem de la història. Cal recordar, també, que tant de les Croades com de la conquesta d'Amèrica, recentment, l'Església n'ha demanat perdó.

En el món de l'Islam trobem el mateix. Acceptem sense qüestionar-nos res, per exemple, l'estereotip que *Yihad islàmica* és sinònim de Guerra Santa, identificant-la amb violència i, darrerament, gairebé amb Bin Laden o terrorisme. No volem tenir present que, per a milions de musulmans pobres, Yihad no té altre significat que fidelitat a Déu, pregària, defensa de la fe davant els infidels, combat contra les passions d'un mateix. El mateix significat que per a nosaltres cristians han tingut aquestes mateixes paraules. Són forts també dins de l'Islam, els

corrents que, malgrat l'onada general de fonamentalisme, lluiten per una interpretació de l'Alcorà més a fons. Potser l'exemple més nítid seria Mahmud Mohamed Taha, “el Gandhi del Sudan”, autor d'*El Segon missatge de l'Islam* i que fou executat en defensa d'aquestes idees.

La cultura cristiana i la cultura musulmana tenen, sobretot, tradicions molt diferents en relació a la seva vinculació amb el poder. El cristianisme dels primers segles fou un moviment dissident de Jerusalem i de l'Imperi Romà; no va començar a reclutar els primers adeptes a les classes altes fins uns cent anys després de la mort de Jesús i no fou autoritzat fins l'any 380. Tingué una llarga vida marginal i clandestina de catacumbes. Jesús, a més, havia dit “doneu al Cèsar el que és del Cèsar”, que podia pressuposar la necessària distinció entre allò sagrat i allò polític. Al contrari, l'Islam va tenir poder polític ja en vida del fundador i es va estendre per conquestes militars, el profeta i els califes següents van ser líders espirituals i polítics. No hem d'estranyar-nos que l'Islam reclami una presència decisiva en el món polític. Jomeini no és més fanàtic que Falwell o Robertson, senzillament viu en un lloc més difícil.

5.2. El futur del fonamentalisme

Tant el fonamentalisme cristià en totes les seves variants, com el jueu o el musulmà, són pobres de contingut teològic. El “retorn a les fonts” que proposen és més un “retorn a les formes”. No hi ha una font ideològica que els doni coherència. Tenen més de voluntat de poder que d'explicació de Déu, són opcions socials, polítiques, militars, amb llenguatge religiós. Per exemple, els sociòlegs diuen també que als EUA les campanyes per demanar les pregàries a l'escola o les croades contra la pornografia o l'alcohol, en realitat, són més un pretext per consolidar una classe mitjana amb unes formes de vida de la bona societat, diferent de les formes dels immigrants o marginals, que un interès real per la pregària o per qüestions morals.

El fonamentalisme occidental no té possibilitats de perdurar perquè no té respostes als greus problemes de la humanitat: atur, insuficiència alimentària, deute, desertització, etc., i, sobretot, perquè la modernitat, —el feminisme, la laïcitat, els canvis en el model familiar, els nous models de relacions afectives, la manca d'austeritat— són una amenaça per al fonamentalisme. La seva batalla està perduda ja que han hagut d'argumentar els seus costums sobre propostes que ells mateixos refusen en relació amb el model de progrés, relacions familiars, món laboral, etc.

Una religió, a més, que no solament permet sinó que promou la consciència individual no pot servir com a justificació per a la teocràcia. Poden haver-hi forts corrents de dreta política i militar però la teocràcia espanta, per exemple, al moviment *People for American Way*, d'ultradreta i tendència antirreligiosa. La societat americana està satisfeta amb la separació

Església-Estat. Els fonamentalistes poden demanar que els seus drets siguin respectats, però no podran condicionar els drets dels altres. Semblantment, si els estats islàmics prosperen, el seu fonamentalisme haurà d'afrontar el mateix setge que el fonamentalisme dels països capitalistes. Igual que va passar amb els països comunistes. No podran viure aïllats.

El Partit Republicà i l'equip Bush lamenten el relativisme en els valors en el món actual produït pel liberalisme. Per ells només la religió pot omplir aquest buit. Una religió vinculada a la política i que retorni a l'Estat la capacitat de poder absolut que havia perdut. Estat total i Religió total. Aquest fonamentalisme nega els valors heretats de les tradicions del liberalisme i del cristianisme sense substituir-los per un nou univers de valors. Podríem dir que el fonamentalisme és nihilisme? El poder-pel-poder igual que el feixisme? No deixa de ser paradoxal concloure que sobre el pensament de Bush, que invoca tan freqüentment Déu, se li puguin reconèixer característiques pròximes al nihilisme.

5.3. El silenci de Déu davant el sofriment del món

El tema fonamental és com s'ha de parlar de Déu davant la història abismal del sofriment del món, del *seu* món. Aquesta és *la* qüestió de la teologia, és *la* qüestió escatològica, la qüestió per la qual la teologia busca constantment un nou llenguatge. Són molts ja els teòlegs, a les antítesis del fonamentalisme nord-americà, que han parlat del sofriment de Déu o del sofriment en Déu: Karl Barth, Bonhoeffer, Moltmann, etc., o Rahner, von Balthasar, Metz, entre d'altres, en l'àmbit catòlic.